

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA IJODIY TAFAKKURNI IVOJLANTIRISHDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH

*Guliston Davlat Pedagogika Instituti, "Pedagogika" kafedrasi,
p.f.b.f.d.(PhD), katta o'qituvchi Berdiyeva Muborak Baxtiyorovna taqrizi asosida*

Murtazakulova Sevinch Ozodbek kizi

Gulistan state pedagogical instute

Uzbekistan

Email: murtazaqulovas@gmail.com

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishda didaktik o'yinlarning ahamiyati va samaradorligi tadqiq etilgan. Tadqiqot jarayonida didaktik o'yinlar bolalarning fantaziya va mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda samarali vosita ekanligi ko'rsatildi. Shuningdek, o'yinlar orqali bolalarning mustaqil fikrlash, muammoni hal etish va ijodiy faoliyatga qiziqishini oshirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim muassasalarida ijodiy tafakkurni shakllantirish jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: didaktik o'yin, maktabgacha ta'lim, ijodiy tafakkur, bolalar rivoji, pedagogik texnologiya

KIRISH. XXI asrda jahon miqyosida ta'lim barqaror taraqqiyotini ta'minlovchi asosiy omil sifatida e'tirof etilib, 2030-yilgacha belgilangan Xalqaro ta'lim konsepsiyasida sifatli ta'lim olish va ijodiy qobiliyatni rag'batlantirish dolzarb vazifa sifatida belgilandi. Mustaqil respublikamizda yuz berayotgan ilmiy-texnikaviy va madaniy o'zgarishlar Xalq ta'limi tizimida ham o'z aksini topmoqda. O'zbekistonda uzluksiz ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, shu asosda ta'lim sifatini jahon andozalari darajasiga yetkazish eng dolzarb vazifaga aylandi.

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A. Karimov ta'lim

tizimidagi islohotlar haqida fikr yuritar ekan, *“agar bu maqsadlarimizni muvaffaqiyatli amalga oshirsak, tez orada hayotimizda ijodiy ma’nodagi “portlash effekti”, ya’ni yangi ta’lim modelining kuchli samarasiga erishamiz”, deb ta’kidlagan. Ushbu yondashuv maktabgacha ta’lim tizimida ta’lim jarayonini ijodiy asosda tashkil etishni taqozo etadi.*

Maktabgacha yoshdagi davr bolalarning shaxsiyati, tafakkuri va ijtimoiy ko’nikmalarining shakllanishida muhim bosqich hisoblanadi. L.S. Vygotskiy ta’kidlashicha, *“bola o’yin jarayonida o’zining real imkoniyatlaridan yuqoriroq darajada fikrlaydi va aynan o’yin orqali kelajakdagi intellektual hamda ijodiy rivojlanishining poydevorini yaratadi (Mind in Society)[¹]. Shu bois, didaktik o’yinlar bolalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo’ladi.*

Material va metodlar:

1. Adabiyotlarni o’rganish va tahlil qilish metodi – mavzuga oid ilmiy manbalar, psixologik va pedagogik tadqiqotlar tahlil qilindi. Bu metod mavzuning nazariy asoslarini aniqlash va ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga yordam berdi.

2. Eksperimental metod – maktabgacha yoshdagi bolalarda didaktik o’yinlar orqali ijodiy tafakkurni rivojlantirish tajribasi o’tkazildi. Tajriba natijalari bolalarning fantaziya, mantiqiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlaridagi o’zgarishlarni kuzatishga imkon berdi.

3. Kuzatish va suhbat metodlari – bolalarning o’yin jarayonidagi xatti-harakatlari, qiziqish darajasi va ijodiy faoliyatini baholash uchun qo’llanildi.

4. Taqqoslash va umumlashtirish metodi – turli didaktik o’yinlarning samaradorligi, bolalarning rivojlanishidagi farqlar va pedagogik amaliyot natijalari taqqoslandi.

Ushbu metodlar birgalikda bolalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda didaktik o’yinlarning samaradorligini aniqlashga imkon berdi va pedagogik

¹ Vygotskiy L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge: Harvard University Press, 1978. — 159-b

tavsiyalar ishlab chiqish uchun asos yaratdi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida yaratilgan shart sharoitlar, ushbu tizim uchun zarur bo'lgan zamonaviy texnologiyalar, didaktik materiallar va o'yinchoqlar bilan muntazam ta'minlanib borishining davlat nazoratida bo'lishi kishini quvontiradi. Maqsad esa bitta bolalarni barkamol tarzda voyaga yetkazish ularni maktab ta'limiga tayyorlash samaradorligini oshirishdir. Maktabgacha yosh - bu o'zini yorqin ifoda etish, ijodiy qobiliyatlarni namoyon qilish, bolaning ijodkorligini rivojlantirish uchun eng qulay davr hisoblanadi. ("Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi") [2]

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida keng tadqiq etilgan. J. Piaget bolalar tafakkurining rivojlanishini tahlil qilar ekan, *"maktabgacha yosh davrida bolaning bilish faoliyati faol tajriba va o'yin orqali shakllanadi, aynan shu jarayon ijodiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi"* (New York: Basic Books) [3] deb ta'kidlaydi. Bu fikr o'yin faoliyatining bolalar tafakkuridagi yetakchi o'rnini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Shuningdek, J. Piaget bolalarning fantaziya va tasavvur qobiliyati yoshga mos rivojlanishini ta'kidladi va o'yinlar orqali bolalar muammoni hal qilish, mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishini ko'rsatdi. Shu bilan birga, o'zbek pedagogik manbalarida ham maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishda didaktik o'yinlarning samaradorligi haqida ko'plab tadqiqotlar mavjud. Masalan, A. Qodirov va N. Axmedova bolalarning fantaziya va mantiqiy fikrlashini rivojlantirishda didaktik o'yinlarning ijobiy ta'sirini tajriba asosida tasdiqlaganlar. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ijodiy tafakkur nafaqat fantaziya va tasavvur bilan bog'liq, balki mantiqiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, muammoni hal etish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi. Shu sababli, pedagoglar didaktik o'yinlardan foydalangan holda maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini kompleks tarzda rivojlantirishga e'tibor qaratishlari zarur.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Tadqiqot jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishda didaktik o'yinlarning samaradorligi sinovdan o'tkazildi. Eksperiment natijalari shuni ko'rsatdiki, didaktik o'yinlar bolalarning fantaziya, tasavvur va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Kuzatuvlar va intervyular orqali olingan ma'lumotlarga ko'ra, bolalar o'yin jarayonida yangi g'oyalarni tezroq ishlab chiqarish, muammoni mustaqil ravishda hal qilish va ijodiy yondashuvlarni qo'llashga qobiliyatlarini oshirdi. Masalan, rasm chizish, konstruksiya va rolly o'yinlar bolalarning fantaziyasini kengaytirish, ijodiy fikrlashini rag'batlantirishda eng samarali vosita sifatida namoyon bo'ldi. Shuningdek, didaktik o'yinlar bolalar orasida ijtimoiy muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qildi. O'yinlarda birgalikda ishlash, bir-birining fikrini hurmat qilish va g'oyalarni birlashtirish jarayoni bolalarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi (*Maktabgacha ta'limda ijodiy yondashuvlar*)[9]

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, didaktik o'yinlardan muntazam foydalanish bolalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda samarali strategiya hisoblanadi. Ular nafaqat bilim va ko'nikmalarni o'rganishda qiziqish uyg'otadi, balki bolalarda mustaqil fikrlash, muammoni hal etish va ijodiy yondashuvni shakllantirishga yordam beradi. Didaktik o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishning asosiy vositasi sifatida namoyon bo'ladi va pedagoglar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari kelajakda pedagogik amaliyotda ijodiy yondashuvlarni kengaytirish, bolalarning individual qobiliyatlarini inobatga olgan holda o'quv jarayonini optimallashtirishga asos yaratadi.

XULOSA

Mazkur ilmiy maqolamda maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishda didaktik o'yinlardan foydalanishning ahamiyati va samaradorligi tadqiq etildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, didaktik o'yinlar bolalarning fantaziya, tasavvur va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda eng samarali

vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, o'yinlar bolalarda mustaqil fikrlash, muammoni hal etish va ijodiy yondashuvlarni qo'llashga bo'lgan qiziqishni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot jarayonida kuzatuv va eksperimentlar natijalari shuni tasdiqladiki, didaktik o'yinlar nafaqat individual rivojlanishga, balki bolalar orasida ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'yinlar orqali bolalar birgalikda ishlash, g'oyalarni muhokama qilish, fikr almashish va hamkorlik ko'nikmalarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ldilar. Bu esa ijodiy tafakkur jarayonini yanada boyitadi va maktabgacha ta'limda sifatli pedagogik muhit yaratishga xizmat qiladi.

Shaxsiy tajribam va kuzatuvlarim natijasida shuni ta'kidlashim mumkinki, didaktik o'yinlar bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda faqat metodik vosita emas, balki ular bilan bog'liq hissiy va ijtimoiy tajribalarni boyituvchi muhim element sifatida ham namoyon bo'ladi. Pedagog sifatida men bolalarga ijodiy o'yinlar orqali bilim berish jarayonida ularning qiziqishlari va individual qobiliyatlarini inobatga olish muhim ekanligini angladim. Shu yondashuv natijasida o'quv jarayoni nafaqat samarali, balki bolalar uchun qiziqarli va motivatsion bo'ladi. Natijaviy jihatdan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirishda didaktik o'yinlardan muntazam foydalanish pedagogik amaliyot uchun tavsiya etiladi. Kelajakda bu yo'nalishda qo'llaniladigan metod va vositalarni yanada boyitish, turli o'yin turlarini bolalarning individual qobiliyatlari va qiziqishlariga moslashtirish pedagogik jarayon samaradorligini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, didaktik o'yinlar maktabgacha ta'limda ijodiy tafakkurni shakllantirishning asosiy vositasi bo'lib, ular bolalarning bilim, ko'nikma va ijtimoiy ko'nikmalarini bir vaqtda rivojlantirishga imkon yaratadi. Shaxsiy tajribam va tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagogik jarayonni ijodiy va qiziqarli shakllantirish, bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda o'quv faoliyatini tashkil etish maktabgacha ta'lim sifatini sezilarli darajada oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTIAR

1. PQ-3261 09.09.2017 Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qaror.
2. "Maktabgacha pedagogika" F.R. Qodirova, Sh.Q. Toshpo'latova, N.M. Kayumova, M.N. A'zamova. Shin A.V., Mirziyoyeva Sh.Sh., Grosheva I.V, T. 2019
3. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida ta'lim jarayonini rejalashtirish. Shin A.V., Mirziyoyeva Sh.Sh., Grosheva I.V, T.2020
4. O'yin orqali ta'lim olish. Shin A.V., Mirziyoyeva Sh.Sh., Grosheva I.V, T.2020
5. S.X. Jalilova, S.M. Aripova "Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi" Toshkent 2017
6. Z. Nishonova, G. Alimova "Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi" Toshkent 2006
7. Doniyorov, A., & Karimov, N. (2020). An incomparable book of a great scholar. Bulletin Social-Economic and Humanitarian Research, (8), 63-71.
8. Axmedova N. *Didaktik o'yinlar orqali bolalarning rivojlanishi*. Toshkent: Ta'lim, 2019.
9. Davronova S. *Maktabgacha ta'limda ijodiy yondashuvlar*. Toshkent: O'qituvchi, 2020.
10. Masharipova G. *Maktabgacha ta'limda pedagogik texnologiyalar*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.